

Outros Milagres da Virxe do Cristal

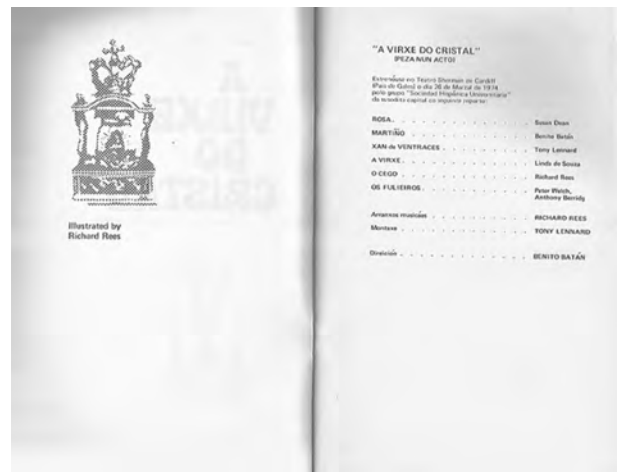

Benito Batán

O dez de Marzal de 1974, co gallo do 7º aniversario do Centro Galego de Londres imprimiuse unha adaptación dramática do poema de Curros “*A Virxe do Cristal*” que se musicou e representou grazas á achega dun grupo de estudantes talentosos do Departamento de Estudos Hispánicos da Universidade de Gales, Cardiff.

O 26 de Marzal estreouse esta peza nun acto no Teatro *Sherman* de Cardiff polo grupo *Sociedad Hispánica Universitaria*, que logo fundou o grupo de teatro *Soft Knife* (Coitelo brando).

Na adaptación dramática non tiven ningún problema, porque o poema de Curros responde á categoría de lírica dramática ao estilo das baladas escocesas ou dos *lays* bretóns, con personaxes universais ben caracterizados. Por unha banda, un malvado latriqueiro cheo de envexa, Xan de Ventrases, quen sementa calumnias e dúbidas en Martiño, un mozo labrador arrogante e namorado ao que os ciumes converterán nun mozo desconfiado e desnortado, e no medio deles, para completar este triángulo amoroso e trágico, Rosa, unha rapaza nova, bonita, fiel ao seu amigo namorado e á súa herdada pureza de cristal. Os personaxes móvense ao carón da sombra do Castelo de Vilanova, cuxo propietario vivía das rendas e foros na corte en Madrid. Rosa, adocida polas dúbidas do seu amante, resolve o seu conflito interior xusto no momento cando a virxe se lle aparece vestida de galega en soños anunciando un sinal no monte e logo, cando atopa esa boliña de cristal anteriormente desprezada por Martiño. Estes feitos son para ela un sinal inequívoco de que está

chamada a refuxiarse no convento de Allariz e a non perdoar os desatinos inseguros do seu mozo, co que estaba a punto de casar.

Nun contexto británico, puxemos moito Shakespeare na escenografía: algo das meigas de Macbeth, como parte do coro na aparición da Virxe no leito de Rosa; moito da tormenta de King Lear, na labazada eléctrica que deu con Martiño no chan á hora de atopar a boliña; os ciumes de Othelo no pobre caletre de Martiño, apesarado por dúbidas hamletianas á hora de gardar ou non gardar esa boliña de cristal, antes de tomar a decisión de desprezala e finalmente guindala. En fin, xogamos coa cultura universal. Na representación final do desafío entre ambos os dous mozos optamos por unha posta en escena naturalista, pero en cambio, cando Martiño lle arrinca a lingua murmuradora da gorxa a Xan, decantámonos por unha posta en escena máis simbólica. Todo valía a pena, total de dar a coñecer o idioma galego e a figu-

ra de Curros entre os estudantes de Hispánicas sen ningunha pretensión teatral. Soamente nos guiaba a idea básica de espallar a nosa cultura, tanto a literaria como a tradicional e popular de Galicia, dun xeito máis ameno que o de pecharse nunha aula ou nos pupitres dunha biblioteca.

Sabíamos de antemán que o público galés/inglés non ía entender os diálogos nin os textos en galego (ademais, o galego daquela estaba sen normativizar), así que tivemos que darlle una plasticidade auditiva e visual a base de música, danza e tensión dramática esaxerada. Para os galegos da emigración que nos acompañaban, aínda que o acto fora reivindicativo da nosa cultura en galego, significaba máis para estes un encontro festivo e familiar con polbo e baile ao final, tal como ocorreu ao rematar unhas das nosas representacións no Centro Galego de Londres. (*All Saints Church, Powis Gardens, London, W.11*)

Tivemos dous atrancos á hora de facer a adaptación. Usabamos a edición de *Aires da Miña Terra e Outros Poemas* de Edicións Castrelos da segunda edición de 1972 e, concretamente, no fragmento VIII do poema da páxina 48 saltaba á páxina 65. Por este motivo, tiven que reclamar a Galicia para que me enviasen a edición, *O Moucho 12*, da mesma editorial, de 1969. O segundo atranco foi cando levamos á adaptación ao prelo. Non tivemos problemas cos textos en inglés da introdución á lingua galega, a Curros e da breve sinopse do poema, pero ao chegar ós textos en galego decatámonos que as linotipias da imprenta carecían de tiles (o inglés, como ben saben, ten acentuación fonética sen necesidade de marca ortográfica), así que colocamos os tiles a man e dende aquela fíxenme militante activo en contra do til.

Ensaíabamos despois das clases no *ball* do Decanato da Facultade de Humanidades, e axiña nos decatamos de que ningún de nós (irlandeses, gregos, americanos, mozambicanos, galeses, galego) tiña idea de cómo montar una foliada, o máis galego e popular da representación. Nas outras partes, non tiñamos problemas: Richard Rees, estudante galés avantaxado, deseguida colleu un ton en la menor para facer unha versión da cantiga “*Unha noite na eira do Trigo*”; Paul Stocker, californiano amante do jazz, puxo un fondo de saxo nas escenas máis románticas entre Martiño e Rosa;

pero ninguén sabía bailar a muiñeira, tocar unha pandeireta ou botar un aturuxo o máis gutural e descomunal posible. Tivemos sorte. No grupo había unha galesa fermosa que ía todos os veráns a bailar danza escocesa a St. Andrews co ballet de Edimburgo, e entón, con ela, despois de contactar cunha integrante do *Ballet Galego Rey de Viana* que actuaba daquela no *Sadler’s Wells Theatre* de Londres, unha ex- de *Coros e Danzas da Sección Feminina*, a contratamos para que na Coruña nos ensinara as 7:00 da mañá os pasos máis primarios das xotas e muiñeiras, antes de que os funcionarios entraran a traballar no que hoxe en día é o edificio da Subdelegación do Goberno na cidade. Desde a Coruña, polas tardes visitabamos aos persoeiros da cultura galega: a Luis Seone na Coruña, a Isaac Díaz Pardo no Castro, a Don Ramón Piñeiro en Santiago, a Paz Andrade en Samil, a Carlos Casares en Cangas, a Alonso Montero en Lugo, a Alvaro Cunqueiro en Vigo, é dicir, aos que considerabamos os mellores interlocutores da cultura galega daquel entón. Así foi como de volta a Cardiff, despois das clases, no *ball* da Facultade de Humanidades, retumbaban muiñeiras, pandereitadas e foliadas. Algún profesor, que se retrasaba na saída do seu despacho, parábase intrigado. En gran medida, estas actividades extra-curriculares espertaron certa curiosidade e interese académico. Polo menos, no caso do hispanista Robert Sradling ou do profesor Charles Kelly, quen chegaron anos máis tarde a visitar Ourense. Pero produto daquelas entrevistas, fomos transmitindo ao grupo unha consciencia social maior e máis comprometida que o mero afán didáctico e académico, e pasamos de ser unha Sociedade Hispánica Universitaria para estudantes, a converternos nun grupo teatral, vehículo cultural de protesta branda, *Soft Knife* (Coitelo Brando) que montou unha “Homenaxe a Castelao”, actuando non só no Centro Galego de Londres o 19 de xaneiro de 1975 (coa oposición de Fraga, embaixador) senon que tamén en distintas sociedades, clubs, vilas e cidades galegas en abril do mesmo ano: Os Cabeceiros de Maceda, Abrente en Ribadavia, Ateneo de Ourense, Aula de Cultura de Santiago, Club Náutico de Vigo.

Grazas a esta representación, xa digo, sen grandes pretensións teatrais, falouse nos congresos de Hispanistas de literatura galega en xeral, e de Curros como poeta en particular; xa fora nos

retiros anuais cos estudantes en Gregynog ou na Universidade de Swansea. E aínda que daquela, nin o galego nin a súa literatura acadaron o status académico de asignatura, dentro da Facultade de Humanidades dados os recortes orzamentarios que xa anunciaban os tempos de Margaret Thatcher que eran implacables, ou conseguías un número determinado de clientes, ou a asignatura desaparecía do mercado. O que lle ocorreu, por exemplo, ao catalán impartido polo Prof. Alberto Hauf, logo Decano na *Universidad de Valencia*; ao portugués, impartido polo Prof. Alexandre Piñeiro Torres, gran poeta e escritor, e incluso, o español sentíase ameazado, sen embargo, este último resistiu baixo o parau-gas de Estudos Europeos que fusionou os Estudos Hispánicos co Dereito Comparado Europeo nun departamento chamado Estudos Europeos e no que o escocés Charles Kelley xogou un papel importante. É dicir, que inexorablemente Gill, aquela moza galesa e fermosa que bailou na segunda representación da Virxe do Cristal, e eu, xa casados, tivemos que vir vivir e comer a Ourense. ¿E como non? O noso primeiro acto público no ano 1977, foi a inauguración da estatua de San Rosendo de Buciños na rotonda (1 de Marzal 1977), acompañados aquel día por Anxo (quen fixera una referencia a estrea da Virxe do Cristal en ABC, 15 de setembro, 1974), polo escultor Xosé Cid e por Rego Nieto.

¿Será casualidade que hoxe, Craig Patterson imparta galego na Universidade de Gales (Cardiff), que traducise *A Esmorga* de Blanco Amor ao inglés (*The binder*) e ande agora coa teima de meterlle man a Otero Pedrayo?

Coñecín do asasinato de Don Adolfo cando estaba na casa tomando un té co escritor cántabro Borja Rodríguez (acababa de saír do prelo a súa última novela: *La única carta*, Universidade Complutense de Madrid, 2015). Estrañoume que a súa dona, santanderina como *Doña Fita*, falara tan ben o galego e fora unha coñecedora profunda de Curros Enríquez. Así que o té converteuse nun faladoiro literario sobre a Virxe do Cristal, como poema, pero sobre todo, a Virxe do Cristal como imaxe roubada, sen gran valor material ou artístico, pero (e isto é o importante) convertida esta boliña de cristal en fetiche relixioso grazas á imaxe da Virxe no seu interior, cuestión que xa no seu día engaiolou ao mesmo Rei

de España Felipe IV e que dende entón move moitas vontades e moita fe, moitas romarías e novenarios. Falamos do macabro asasinato do seu custodio e gardián, o párroco Don Adolfo, digno sucesor do abade de Vilanova Don Xan de Barros, o que primeiro acolleu a Virxe do Cristal na Igrexa que dende entón se chamaría da Virxe do Cristal alá polo ano 1630. Logo repasamos as razóns polas que os grandes poetas civís galegos comprometidos socialmente curiosamente proveñan do mesmo lugar, Celanova: Curros no século XIX, Celso Emilio Ferreiro no século XX e Méndez Ferrín, rexo e contundente, no século XXI. Escoitáralle nunha ocasión a Celso Emilio Ferreiro comentar na Taberna do Galo que quizabes Celanova fora terra de poetas debido a capacidade de asombro que produce o entorno artístico do Mosteiro e a Torre da Igrexa: *“Se xogas nesa praza de neno, e oes as campás da torre, quedas marcado espiritualmente de por vida”*. Que un excomulgado e exiliado poeta de Celanova escribise un poema relixioso sen que a beleza do mesmo traizoase a súas ideas é algo inédito. Que eu daquela, mais novo e fogoso, lle buscara as cóxegas ao réxime dun xeito brando (*Soft Knife*) tamén era unha pequerrecha contribución ao cambio. Que aínda Gill siga hoxe ao meu lado, visitando ano tras ano, Celanova e Vilanova dos Infantes co mesmo entusiasmo que corenta e un anos antes, tamén é outro milagre.

Teño gravacións en audio e vídeo da nosa produción de *A Virxe de Cristal* e da Homenaxe a Castela que andarán ciscadas nalgún recuncho da Casa (a Casa é moi grande), porque non so mudei de país, senón que varias veces de casa. E aínda hoxe, gardo en caixóns sorpresas sen desempaquetar. As cintas son de gran tamaño, anteriores aos casetes, e os vídeos eran de cámaras de cine de plástico en súper 8 de borrosa calidade. Xa me gustaría ter ese material á man agora mesmo e atopalo para esta homenaxe a Don Adolfo. Probablemente algún día satisfarei esta nostalxia que hoxe comparto convosco. Aquela boliña de Cristal, que non ten valor como xoia, nin como arte, nin como antigüidade, para min foi un talismán que me deu moitas alegrías, abriume moitas portas e ogallá se atope axiña e a poder ser xa de paso, atopen tamén e xulguen aos responsables da ausencia de Don Adolfo hoxe aquí entre nós.